

Unele aspecte ale revoluției de la 1848 din Țările Române reflectate în documentele poloneze

VASILE MATEI

Colecția de microfilme Polonia aflată în posesia Direcției Generale a Arhivelor Statului cuprinde un număr însemnat de documente, aduse sub această formă de la Biblioteca Czartoryska din Cracovia, care conțin date importante privind anul revoluționar 1848 în țările române.

Numărul însemnat de documente microfilmate aduse din această bibliotecă se explică prin faptul că ea păstrează actele prințului Adam Czartoryski, care a fost o lungă perioadă șeful emigrației monarhiste poloneze cu sediul la Paris, curent al emigrației cunoscut și sub denumirea de „Hotel Lambert”, denumire care provenea de la reședința prințului și a principalilor săi colaboratori. După înfrângerea răscoalei poloneze din 1830—1831, emigrația poloneză, în dorința sa de a obține eliberarea patriei de sub jugul întreit al Rusiei, Austriei și Prusiei, și-a îndreptat atenția și asupra Principatelor Române, considerându-se un teren propice pentru facilitarea unor mișcări revoluționare menite să ducă la eliberarea Poloniei, ca și datorită faptului că situația geografică, politică precum și programele revoluționare care se conturau în Principate făceau din acestea un aliat natural al mișcării de eliberare poloneze.

Ospitalitatea și sprijinul de care s-au bucurat de fiecare dată emigranții polonezi refugiați pe teritoriul patriei noastre, a constituit, de asemenea, unul din motivele pentru care, la fel ca și alte multe mișcări progresiste naționale sau sociale, au căutat și au găsit un aliat de nădejde în forțele progresiste din țara noastră.

În ceea ce privește pe revoluționarii români, aceștia au intrat în relații cu emigrația poloneză atât datorită intereselor comune pe care le aveau cu mișcarea de eliberare polonă, cât și datorită faptului că „Hotelul Lambert”, având un număr mare de agenți răspândiți în toată lumea, devenise agenția de informații cea mai puternică a vremii, făcându-se utilă din această pricină și guvernelor Franței și Angliei, care, la rîndul lor, au recunoscut prințului Czartoryski calitatea de reprezentant oficial al poporului polonez. Nu trebuie neglijat nici prestigiul de care se bucurau la acea dată reprezentanții poporului polonez, a cărui martirizare în timpul răscoalei din 1830—1831 a atras atenția și simpatia întregii Europe progresiste.

Trebuie spus însă că emigrația poloneză era divizată în două mișcări mari: cea conservator-monarhică, condusă de Adam Czartoryski și cea a democraților polonezi, care la rîndul ei a cunoscut diferite grupări și nuanțe. Pe teritoriul țărilor române, atât după răscoala poloneză din 1830—1831, cât și în urma celorlalte mișcări sociale și naționale ulterioare acestei răscoale, s-au refugiat numeroși polonezi aparținând ambelor grupări ideologice.

În colecția de microfilme Polonia este larg reflectată activitatea condusă de prințul Czartoryski și mai puțin activitatea emigrației democratice. Documentele privind această grupare s-au păstrat la Șumla în Bulgaria, unde democrații polonezi au avut un puternic centru organizatoric și propagandistic. Deși multe din aceste documente s-au distrus în decursul timpului, și în special în perioada celui de-al doilea război mondial, considerăm că, în cadrul depistărilor preconizate de Direcția Generală a Arhivelor Statului,

o sarcină de viitor ar putea consta și în depistarea acestor documente, în scopul cercetării mai aprofundate a legăturilor dintre revoluționarii români și democrații polonezi, aspect al legăturilor polono-române mai puțin cercetat pînă în prezent.

Pentru a-și da seama de starea de spirit din Principate cît și în scopul de a-i atrage de partea grupării pe care o reprezenta pe polonezii așezați pe teritoriul țării noastre, prințul Czartoryski a stabilit contacte cu revoluționarii români încă din anul 1838, în special cu Ion Cîmpineanu, încheindu-se cu acest prilej o înțelegere de colaborare. De asemenea, el a trimis o serie de agenți pentru a întreține o legătură permanentă cu mișcarea revoluționară românească.

Un rol esențial în coordonarea acțiunilor agenților polonezi din țările române l-a avut Michal Czajkowski, șeful Agenției Răsăritene Poloneze, care își avea sediul la Constantinopol. Acesta, încă înainte de a fi numit în această funcție, a avut legături cu studenții români care-și făceau studiile la Paris și frecventau și cercurile poloneze din capitala Franței, ca frații Golescu, Ion Ghica ș. a.

Una din sarcinile pe care le-au avut primii agenți care au venit în Principate în anii '30 a fost informarea conducerii emigrației asupra situației economice, sociale, politice din Principate, prea puțin cunoscute în Europa la acea dată. Din această perioadă s-au păstrat o serie de lucrări și rapoarte, multe din ele nedatate și nesemnate, care cuprind informații de genul celor semnalate mai sus. Astfel, manuscrisul nr. 5408 cuprinde un capitol dintr-o viitoare lucrare intitulată „Broșuri și scrisori valahe”. Lucrarea conține știri privind pe Alexandru Dimitrie Ghica, domnul Țării Românești, familia acestuia, alegerea sa ca domn al țării și sprijinul primit de acesta din partea Rusiei, relațiile sale și ale unor membri din familia sa cu generalul rus Pavel Kiselev ¹.

O altă lucrare, intitulată „Cîteva considerații asupra situației politice a Principatelor Valahiei și Moldovei” ², conține o trecere în revistă a relațiilor dintre Principate și Imperiul otoman, tratate încheiate cu acesta și Statutul juridic al Principatelor rezultat din aceste tratate. Lucrarea conține, de asemenea, date privind încercările Rusiei de a-și întinde dominația asupra țărilor române, precum și acțiunile ei politice și militare pentru atingerea acestui scop. Nu lipsesc nici știrile despre suprafața, populația, bogățiile naturale și comerțul țărilor române, provenite dintr-o statistică rusească din anul 1832. În aceeași ordine de idei există și alte asemenea descrieri, toate provenind din manuscrisul nr. 5408. Așa cum s-a mai spus, ele nu sînt datate și nu au semnătura autorului, însă, prin compararea lor cu alte documente, precum și prin studierea tematicii abordate, putem să presupunem că ele aparțin fie agentului polon Woronicz, venit în Principate, din ordinul lui Czartoryski, în octombrie 1838, sub numele fals de Carol Werner, fie lui Felix Colson, agentul Franței la București, și aceasta cu atît mai mult cu cît unul din memoriile este adresat lui Drouyn de Lhouis, ministrul de externe al Franței. Acest memoriu, între altele, conține date importante privind organizarea armatei și resursele existente, care ar permite creșterea numărului de ostași în caz de necesitate, cît și importanța Principatelor pentru echilibrul de forțe euro-

¹ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Polonia, rola 30, C. 301–310; (Biblioteca Czartoryska, ms. 5408).

² Ibidem, c. 311–329.

pean³. Presupunem, de asemenea, că aceste rapoarte, memoriile și descrieri au fost scrise în jurul anului 1838.

Odată cu izbucnirea revoluției din Țara Românească, interesul polonezilor pentru evenimentele de acolo a sporit considerabil. Avînd în vedere situația revoluționară din întreaga Europă, cît și faptul că Principatele erau singurele țări pe unde se putea pătrunde în Polonia, în eventualitatea unei insurecții, atît revoluționarii români, cît și emigrația poloneză, au apreciat că este momentul să se treacă la materializarea înțelegerii semnate la Paris în anul 1838 de Ion Cîmpineanu și prințul Czartoryski, înțelegere privind unirea eforturilor celor două părți în cazul creării unor stări revoluționare⁴. În acest scop, prin intermediul lui Ion Ghica, reprezentantul revoluționarilor români la Constantinopol, a fost angajat în armata Țării Românești ofițerul polonez Zablocki, care a sosit la București, avînd sarcina de a participa la organizarea armatei revoluționare. Acesta a trimis o serie de rapoarte Agenției Răsăritene Poloneze, cît și conducerii de la Paris, în care descrie situația armatei muntene, dotarea acesteia, precum și proiectele sale de activitate. El considera că un mare neajuns consta în lipsa de armament, hărți, manuale militare și de cadre militare bine pregătite. A tradus lucrările generalului polonez Wojciech Chrzanowski. În același timp, el recomandă și angajarea altor ofițeri.

Este edificator pentru preocupările polonezilor privind crearea unei armate puternice, într-un timp foarte scurt, documentul emis la Paris la 16 septembrie 1848, intitulat „Notă asupra organizării armatei române în Valahia”⁵, în care citim între altele: „Cele 2.000.000 de valahi trebuie să posede o populație bărbătească validă, care poate să întrețină o armată de 100.000 de oameni. Cei 100.000 de oameni trebuie să fie repartizați în 80.000 infanteriști, 10.000 cavalerie regulată, 10.000 panduri, 4.000 artilerie, 2.000 genști”. . . . „Infanteria trebuie să fie împărțită în 100 de batalioane a câte 800 de oameni. Batalionul în 4 companii a câte 200 de oameni fiecare”. Acest plan prevedea, de asemenea, formarea de cadre de ofițeri și subofițeri, inclusiv a celor de Stat Major și de geniu, iar în perspectiva mai îndepărtată, înființarea unei școli militare. Planul este conceput din ordinul și cu autorizația prințului Adam Czartoryski de către L. B. (probabil Ludwik Bystrzonowski).

În afara colonelului Zablocki, trimis pentru probleme militare, Czartoryski a trimis la București, în calitate de agent politic, pe Butkiewicz, care avusese aceeași funcție la Iași. Acestuia i s-a încredințat misiunea de a media între români și comisarii Porții. Misiunea sa a dat greș, întrucît, în ciuda eforturilor făcute de el și de întreaga emigrație polonă de a apropia pe români de turci, românii — așa cum observă și el într-unul din rapoarte — s-au ferit întotdeauna de o subordonare excesivă față de Poartă, avînd în această privință o experiență proprie mult mai veche și mai profundă decît cea a polonezilor, care îi făcea reticenți față de turci.

³ Ibidem, c. 424—441.

⁴ Ibidem, rola 28, c. 423—427, 428—429, 430—435. (Biblioteca Czartoryska, ms. 5653). Vezi și P. P. Panaitescu, *Planurile lui Ion Cîmpineanu pentru unitatea națională a românilor. Legăturile lui cu emigrația polonă*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, III (1924—1925), Cluj, 1926, p. 72—78.

⁵ Arh. St. Buc. colecția Microfilme Polonia, rola 31, c. 225—228. (Biblioteca Czartoryska, ms. 5406).

| O sursă bogată de știri privind evenimentele din Principate și în special din Țara Românească, sînt rapoartele trimise conducerii emigrației poloneze de către Michal Czajkowski, care era informat atît de Ion Ghica cît și de demnitarii turci, precum și răspunsurile pe care le primea de la Paris. Ele sînt edificatoare și asupra poziției pe care emigrația poloneză o avea față de mișcarea revoluționară românească. Astfel, într-o notă a conducerii către Czajkowski citim: „Dacă Moldo-Valahia se gîndește sincer la începutul unui stat românesc — și în aceasta este necesar să-i ajutăm — trebuie să tindă astăzi la unirea celor două Principate și la domnia ereditară. Dacă ar putea forma o republică ar fi bine, dar eligibilitatea și cu atît mai mult schimbarea îi expune la o destrămare sigură și va face ca să devină o pradă pentru vecinul cel puternic. Acest lucru trebuie să fie prezentat domnului Ghica”⁶. Vedem deci că și acest deziderat scump generațiilor de luptători români pentru unire a fost sprijinit de polonezi.

Și din alte documente rezidă această dorință a românilor de a se uni într-un singur stat. Astfel, după părăsirea Bucureștiului de către Butkiewicz urma să fie trimis în Țara Românească un alt agent și anume Wincenty Budzynski, cu pseudonimul Biberstein. Acestuia i se pune la dispoziție un documentar privind istoria celor două Principate, în care întîlnim o serie de idei referitoare la istoria patriei noastre, care sînt și astăzi actuale: Țările Române se compun din Principatul Țării Românești și Moldovei, Basarabia, care astăzi face parte din Rusia, Bucovina, care aparține Austriei, Principatul Transilvaniei și Banatului care aparține Ungariei. În afară de acestea populația românească trăiește în partea Ungariei situată între granița Transilvaniei, Banatului și riul Tisa. . . . „Țara Românească și Moldova se deosebesc de Serbia prin faptul că ele n-au fost niciodată cucerite de Turcia, ci au devenit vasale ale acesteia prin capitulații, care în mod clar au asigurat acestor principate independența totală, iar ele n-au avut față de Poartă altă obligație în afară de haraciul anual”. În același material este sesizată dorința românilor de a constitui un stat unitar: „În general mi se pare un lucru de netăgăduit că dorința de independență și de unire a tuturor țărilor române, în prezent despărțite, este astăzi un sentiment adînc înrădăcinat nu numai în păturile mai luminate ale societății, dar chiar și în masele populare”⁷.

Misiunea lui Budzynski (Biberstein) era în esență de natură politică. El trebuia să sfătuiască guvernul român — în spiritul politicii prințului Czartoryski — să se apropie de Imperiul otoman. Astfel, în instrucțiunile pe care le-a primit citim: „În ceea ce privește interesul Poloniei, el nu este altul decît de a ajuta prin toate mijloacele la dezvoltarea normală a poporului român și la apărarea sa împotriva invaziei moscovite sau austriece, și prin aceasta de tot ce ar favoriza sau ar duce la această invazie. Pe un plan mai îndepărtat Polonia trebuie să-și dorească ca țările române să se constituie într-un stat independent și puternic . . . astăzi trebuie să milităm pentru ca Moldo-Valahia să păstreze bunele relații cu Poarta, în care vedem garanția dezvoltării libere și a întăririi naționalității române”⁸.

După cum se știe, politica lui Czartoryski, care a legat dezvoltarea și unirea țărilor române de supunerea față de Poartă și de ajutorul pe care aceasta l-ar fi acordat Principatelor, s-a dovedit a fi greșită. Încă în timpul călătoriei

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem, c. 228—229.

⁸ Ibidem, c. 235.

sale spre București, agentul polonez a aflat știrea ocupării de către turci a Principatelor, ceea ce a însemnat înfrângerea revoluției. Mizarea pe factorul extern a fost o greșală care a dus la falimentul politicii orientale a prințului Czartoryski, căci acesta n-a înțeles la acea dată ceea ce înțelesese Bălcescu analizând cauzele și viitorul revoluției române: „Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în zilele veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trude, suferințe și lucrare a poporului român asupra lui însuși”.⁹ Acești „uneltitori” vor fi cei care vor obține unirea și independența țării, bazîndu-se în primul rînd pe forțele proprii și nu pe sprijinul mai mult sau mai puțin efemer sau interesat al uneia sau alteia dintre puteri.

Dincolo de unele limite de concepție, inerente și perioadei, relațiile româno-polone din timpul revoluției de la 1848 s-au înscris ca un moment important al legăturilor multisekulare dintre cele două popoare, ele constituind un punct de cotitură în cunoașterea mai aprofundată și în întărirea prieteniei lor.

R É S U M É

Dans les Archives d'État il y a des microfilms sur des documents de la bibliothèque Czartoryska de Cracovia, ces documents contient beaucoup de dates sur la Révolution de 1848 dans les Pays Roumains et les relations entre les révolutionnaires roumains et polonais. Certain documents relevent le désir et la lutte du peuple roumain pour l'unité et l'indépendance. La coloboration entre les roumains et polonais à cette époque represente un moment de la permanente amitié de ces deux peuples.

P R É C I S

In the State Archives there are microfilmed documents of the Czartoryska Library of Krakow; they contain many data on the 1848 Revolution in the Romanian Principalities, as well as on the relationship between Romanian and Polish revolutionists. Some of these documents reveal the Romanian people's desire and fight for unity and independence. The Romanian-Polish cooperation of that epoch represents just one moment of the two people's permanent friendship.

⁹ N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Opere*, vol. II, Scrieri istorice, politice și economice, 1848—1852, ed. G. Zane și Elena G. Zane, București, 1982, p. 107.